

УДК 94(477.87)«1944»:061.3

ВАСИЛЬ МІЩАНИН

м. Ужгород

mistschanyn@mail.ru

ПЕРШИЙ З'ЇЗД НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ: НОВІ ПІДХОДИ

У статті йдеться про розгортання руху за возз'єднання Закарпаття (складової частини Чехословаччини) з УРСР у складі СРСР восени 1944 р. У резолюції 1-ої конференції Комуністичної партії Закарпатської України, яка відбулась 19 листопада 1944 р. заявлялось, що: «Ми є складовою частиною великого українського народу». У містах і селах виникли партійні осередки, а в першій половині листопада 1944 р. сформувалися окружні та міські партійні комітети. Їхнім завданням стало просування своїх представників у нові органи влади – народні комітети. Вирішення питання возз'єднання покладалося на загальний представницький орган Закарпатської України – з'їзд народних комітетів. Відзначимо, що тодішнє народне прагнення співпало з імперськими зовнішньополітичними устремліннями СРСР. Комуністи бажали здійснити возз'єднання в найкоротші терміни і без можливих ризиків. Відразу ж після з'їзду в краї розгорнулося роз'яснювальна кампанія та збирання підписів під «Маніфестом».

Ключові слова: з'їзд, народні комітети, Закарпатська Україна, Радянська Україна, СРСР, «Маніфест», комуністична партія Закарпатської України.

Питанню возз'єднання Закарпаття з Україною присвятили свої дослідження як радянські [1; 2], так і сучасні українські дослідники [3; 4]. Слід відзначити також представників української діаспори, зокрема В. Маркуся, який був свідком і учасником цих подій, а згодом змушений був покинути рідний край і проживаючи в США написав і видав монографію «Приєднання Закарпатської України до Радянської України 1944–1945» [5].

Розгортання руху за возз'єднання Закарпаття з УРСР у складі СРСР відбулося в умовах присутності військ Червоної армії. У резолюції 1-ої конференції Комуністичної партії Закарпатської України від 19 листопада 1944 р. зафіксовано чітку і однозначну позицію: «Віднині ми не є малим народом, який потребує чужої опіки. Ми є складовою частиною великого українського народу» [6, 60]. Треба сказати, що ідея єдності українського народу в програмі місцевих комуністів звучала і впродовж 1930-х рр., тобто у чехословацький період.

Політична криза і поетапний розпад Чехословаччини у 1938–1939 рр. внесли свої корективи в існування багатопартійності на Закарпатті. Комуністи перейшли в підпілля. У роки угорської окупації Закарпаття багато членів Компартії взяло участь у партизансь-

кому русі. Після здобуття Закарпаття Червоною армією відбулася крайова партійна конференція, що 19 листопада 1944 р. за активної участі радянських політпрацівників проголосила створення Комуністичної партії Закарпатської України, яка очолила процес возз'єднання з УРСР. У містах і селах виникли партійні осередки, а в першій половині листопада 1944 р. сформувалися окружні та міські партійні комітети.

Головним завданням комуністів у цей час стало просування якомога більше своїх представників у новостворені органи влади – народні комітети. Представництво у народних комітетах встановлювалася в залежності від кількості мешканців населеного пункту – від 9 до 36 членів. У містах – від 36 до 42, в окружних комітетах – від 18 до 36. Але в Ужгороді народний комітет налічував 55 чоловік, у Мукачеві – 43. Так, 22 жовтня 1944 р. на установчих зборах Рахівської окружної народної ради обранням обрали виконком у складі 7 осіб: голова Штефанець, секретар І. Лукач, заступники голови А. Білусяк (Ясіня), М. Гайналь (Великий Бичків), члени С. Бойко (Рахів), М. Скерчук (Рахів), М. Цуперяк (Ясіня). Накреслено наступний алгоритм дій: «В сільській раді має бути заступлена відповідним чином комуністична партія, а також по можливості

кожна частина села..., строго уложується всім місцевим сільським радам аби воєнним властям всьому бути на помочі..., а організація міліції в цілому окрузі буде проведено у всіх селах на один взір в порозумінні з місцевими воєнними командами» [7, 1]. У прикінцевому положенні «Правильника Округної Народної Ради в Рахові» зазначено, що її діяльність має служити інтересам перемоги Червоної армії та її союзників.

29 жовтня 1944 р. створено окружний комітет у Тячеві. На установчих зборах були присутні представники радянського (І. Ковальчук) і чехословацького (І. Ваш, Ю. Рошко) війська. На установчих зборах окружного народного комітету у Хусті 15 листопада 1944 р. схвалено звернення до Сталіна: «Населення Хустського округу, як і весь народ Закарпатської України, переживає радісні, щасливі дні свого визволення від німецько-фашистських загарбників. Наш народ тепер живе одним бажанням – якнайшвидше здійснити свою мрію про приєднання до Радянської України... Просимо допомогу нашому народу здійснити його прагнення жити в одній державі з нашими українськими братами» [8].

26 жовтня 1944 р., в день здобуття міста, у Мукачеві створено тимчасову міську управу. 12 листопада її було перейменовано у народний комітет. 16 листопада він був переобраний заново. Лише 20 листопада відбулося його перше засідання, де схвалено постанову про нову місцеву владу [7, 5]. Як справедливо підмітили дослідники, формування народних комітетів не мало нічого спільного з класичною демократичною процедурою (англосаксонського чи швейцарського зразку). Це було нереально з огляду на принциповий антидемократизм сталінського режиму [8].

13 листопада 1944 р. ініціативна група в Мукачеві обрала організаційний комітет, якому доручалося скликати першу конференцію комуністів Закарпаття. Конференція розпочала свою роботу 19 листопада в приміщенні Мукачівського міського театру. Комуністичні організації міст і сіл краю представляли 294 делегати. За соціальним станом – 50% селяни, 35% робітників, 15% представників інтелігенції. У роботі конференції взяли участь 124 запрошених – представники пар-

тизанських з'єднань, Червоної армії, ЦК КП(б) У [9, 584].

На конференції утворено Комуністичну партію Закарпатської України (КПЗУ). Тут же було обрано Центральний комітет КПЗУ, до якого ввійшло 23 комуністи: С. Борканюк, С. Вайс, І. Ваш, М. Гандера, І. Желізко, І. Керча, М. Климпотюк, І. Ледней, І. Ловга, М. Мацканюк, І. Раточка, Д. Тарахонич, В. Теслович, О. Тимко, М. Черничко, І. Шпилюк та ін. Пізніше до ЦК кооптували представника Києва А. Андрійка (Чеканюка). Першим секретарем ЦК КПЗУ обрано І. Турянцю, другим секретарем – Д. Тарахонича, секретарями – С. Вайса та І. Леднея [10, 21].

Проте головним питанням стало возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. У доповідях (С. Вайс, І. Керча, І. Турянця) і виступах делегатів (І. Ледней, В. Русин, І. Желізко, М. Мацканюк, В. Палаташ) підкреслювалось історичне значення визволення Закарпаття Червоною армією, відобразилася вимога трудящих негайно здійснити віковичну мрію про возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною.

У резолюції про чергові завдання партійних організацій ставилася вимога перед комуністами очолити рух народних мас за возз'єднання і змінити вектор розвитку краю. Це передбачало: ліквідацію поміщицького землеволодіння, передачу землі безплатно безземельним і малоземельним селянам, скасування встановленої за часів окупації системи податків, націоналізацію банків, заводів, фабрик і передачу їх у власність народу. Безперечно, ці рішення викликали широку підтримку серед населення і підняли авторитет єдиної політичної партії [10, 20–21]. Підтримки здобули й інші соціальні та національні прокламації комуністів: добитися поліпшення матеріального становища населення, встановлення на підприємствах восьмигодинного робочого дня, забезпечення роботою всіх трудящих, відкриття шкіл і безплатне навчання всіх дітей рідною мовою.

У вітальному листі до ЦК ВКП (б) делегати конференції 19 листопада 1944 р. заявили про своє непохитне прагнення повернутися «в лоно своєї Батьківщини – Радянської України» [11, 67]. Таким чином, на своїй першій

конференції КПЗУ поставила однозначну вимогу: «усунути історичну несправедливість і возз'єднати Закарпатську Україну з Радянською Україною» [6, 62].

Вирішення питання возз'єднання покладалося на загальний представницький орган Закарпатської України – з'їзд народних комітетів. Ще 8 листопада 1944 р. міська управа Ужгорода звернулася з листом до Мукачівського і Хустського окружних народних комітетів з ініціативою створити оргкомітет з підготовки і скликання з'їзду. Пропозиція отримала схвальну підтримку. Організаційний комітет створено 19 листопада 1944 р. в Мукачеві, коли проходила конференція комуністів. Тут же визначилися з місцем і датою проведення з'їзду – м. Мукачево, 26 листопада 1944 р. Чітко визначеного представництва делегатів від міст і сіл на цей з'їзд не було: по 1–2 осіб від малих сіл, до 3–4 і більше від великих.

Підготовка з'їзду проходила в умовах, коли край був ще зоною воєнних дій. Зацікавленою стороною в цьому процесі виступило командування 4-го Українського фронту, а безпосередньо курували член Ради фронту генерал-полковник Л. Мехліс і начальник політвідділу 18-ої армії полковник Л. Брежнев [10, 29]. На міських і сільських мітингах обирали представників на цей форум. На з'їзд прибули 663 делегати. Вважалося, що 1 делегат мав представляти 1000 жителів Закарпатської України. За соціальним складом – 258 селян, 178 робітників, 172 представники інтелігенції, 55 ремісників і торгівців. 243 були членами Комуністичної партії, або 36,6% [2, 245]. Серед делегатів з'їзду були представники різних національностей: українці, угорці, росіяни, румуни, словаки, німці, євреї. Делегатами з'їзду стали 15 жінок.

У Державному архіві Закарпатської області міститься понад 500 сторінкова справа в якій зберігаються списки і мандати делегатів І з'їзду народних комітетів. З часу оголошення і до проведення з'їзду було лише тиждень, тому бачимо певну поспішність у виготовленні і завіренні мандатів. Так, «мандатні свідоцтва» представників м. Берегова завірені печатками «Берегівської комуністичної партії» («Beregszász komonists part») [12, 1–3, 7–9, 13–14], делегатів від Берегівської округи –

«Magistratom в Берегові» («Magistrát města Beregsazu») [12, 5–6, 10–12, 16], деякі старими сільськими печатками [12, 15] або простими підписами сільських урядовців [12, 4]. До Мукачева з окремих, навіть віддалених, сіл делегати прибували пішки, на підводах чи велосипедах. Частина делегатів прибула в Мукачево на потягах і військових автомашинах.

Число запрошених гостей сягнуло 126 осіб. Серед них – 7 командирів й учасників партизанських з'єднань – В. Русин, О. Тканко, Д. Урста, І. Прищепа, Ю. Туряниця, Г. Ревес, І. Фабриці, окремі представники різних прошарків населення – М. Троян, П. Попович, І. Сільцер, Н. Хімінець та ін. У роботі з'їзду взяли участь представники командування Червоної армії на чолі з начальником 7-го відділу політичного управління 4-го Українського фронту полковником С. Тюльпановим і начальником політвідділу 18-ої армії полковником Л. Брежневим. До речі, 2 листопада 1944 р. Л. Брежневу було присвоєне військове звання генерал-майор. Крім того, в залі засідання було десятки співробітників НКВС, які долучилися до організації з'їзду.

Вранці 26 листопада 1944 р. розпочалася реєстрація делегатів у фойє кінотеатру «Зірка», який пізніше отримав назву «Перемога». Поряд знаходилося приміщення, де розміщався штаб Народної дружини Закарпатської України, яка охороняла роботу з'їзду. Цю почесну місію доручили старшокласникам гімназій, учительської семінарії та торговельної академії, які були дружинниками. О 14 годині розпочав свою роботу Перший з'їзд народних комітетів Закарпатської України. Відкрив з'їзд голова Мукачівського народного комітету М. Драгула [1, 55]. На з'їзді прозвучали доповіді П. Сиви «Визволення Закарпатської України від німецько-мадярських окупантів», І. Туряниці «Про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною» та «Про наділення селян, робітників і службовців землею та лісом». Було обрано Народну Раду Закарпатської України. Про ідею возз'єднання говорила низка делегатів: О. Тимко, Ф. Повхан, В. Фушич, П. Чизмар, Г. Туряниця, М. Кухар, М. Будаї, В. Половка та ін.

Делегат-комуніст з Волового (нині Міжгір'я) Д. Тарахонич зачитав текст Маніфесту

про возз'єднання, зокрема з такими словами: «Настав радісний історичний день для Закарпатської України. За допомогою героїчної Червоної Армії скинуто німецько-мадярське іго. Покладено кінець багатомісячному пануванню мадяр і всіх чужоземців на іконних українських землях Закарпатської України... Вся історія Закарпатської України говорить, що наш народ позбавлений національної незалежності, перебуваючи віками в рабстві, загине, коли залишиться в межах чужої держави. Або возз'єднання з Радянською Україною і національне відродження, або гніт, безправ'я і поступове вимирання народу Закарпатської України» [13, 2].

В одноголосно схваленому з'їздом рішенні йшлося:

«1. Возз'єднати Закарпатську Україну з своєю великою матір'ю Радянською Україною і вийти зі складу Чехословаччини.

2. Просити Верховну Раду Української Радянської Соціалістичної Республіки і Верховну Раду Союзу Радянських Соціалістичних Республік включити Закарпатську Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

3. Обрати Народну Раду Закарпатської України як єдину центральну владу, діючу з волі народу на території Закарпатської України.

4. Уповноважити і зобов'язали Народну Раду Закарпатської України здійснити рішення з'їзду про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною» [14, 1].

У ДАЗО зберігається проект Маніфесту про возз'єднання. Судячи зі стилістичних правок зроблених у ньому, можемо припустити, що писався він російськомовною особою. Про це свідчить вживання термінів «Австро-Венгрії» (виправлено на «Австро-Угорщини»), «венгерського рабства» (виправлено «мадярського рабства»), «венгерським фашистам» (виправлено «мадярським фашистам»), «німецько-венгерським імперіалістам» (виправлено «німецько-мадярським імперіалістам»), «Тур'я Пасеки» (виправлено «Тур'я Пасіці») [15, 2–3]. У «чистовому» варіанті Маніфесту подеколи проскакують русизми: «ісконних українських землях», «розвал лоскутної Австро-Угорської монархії», «спроби народу добитись своєї національної незалежності нещадно подавлялись»

[14, 4]. Як вважають дослідники, це може свідчити про те, що писався маніфест безпосередньо в Москві, десь у кабінетах ЦК ВКП(б), і був надісланий до Києва для перекладу на українську мову. Цієї думки притримується доктор історичних наук І. Поп, який в архівах Москви виявив примірник маніфесту російською мовою [16, 70]. На жаль, оригіналу маніфесту в архівах України не виявлено, а в архівах України [17, 1–5] та Праги [18, 50–54] зберігаються тільки різні за своїм змістом і редакцією копії цього документу.

Маніфест про возз'єднання є безперечно найважливішим документом в усій подальшій історії краю. На думку доктора історичних наук І. Гранчака: «Автори документу – переконані українофіли, які добре знали історію України й Росії, проросійську і проукраїнську орієнтацію слов'янського населення Закарпаття» [19, 597–598]. Аналізуючи зміст документу він припустив, що авторство маніфесту належить не уроженцю Закарпаття, а вченому чи ідеологічно-му працівникові з Києва чи Москви. Із текстом знайомилися попередньо Л. Брежнєв, Л. Мехліс і М. Хрущов, який очолював КП(б)У.

Можемо погодитися з твердженням, що тодішнє народне прагнення співпало з імперськими зовнішньо-політичними устремліннями СРСР [9, 586]. Місцеві комуністи в день проведення з'їзду ще сподівалися, що возз'єднавшись з УРСР, Закарпатська Україна отримає автономію. Про це свідчить підготовлений для схвалення з'їздом «Тимчасовий конституційний закон Закарпатської України» [20, 1–2], який так і залишився без розгляду. Були відхилені також пропозиції декількох окружних делегацій, що схвально ставилися до возз'єднання, але пропонували провести плебісцит з цього приводу. Комуністи бажали здійснити возз'єднання в найкоротші терміни і без можливих ризиків.

Відразу ж після з'їзду в краї розгорнулося роз'яснювальна кампанія. 29 листопада 1944 р. Народна Рада Закарпатської України видала спеціальне розпорядження. В ньому йшлося: «1. У всіх урядових приміщеннях Закарпатської України (канцеляріях Народних комітетів, урядів всіх ресортів, урядів державних і приватних підприємств і установ, шкільних приміщеннях і

т. п.) має бути на найкраще виднім місці вивішений Маніфест I З'їзду делегатів Народних Комітетів Закарпатської України. 2. Вивішений Маніфест має бути прикрашений рамками або іншим достойним способом (вишивками, орнаментами і т. п.). 3. Маніфест має бути вивішений аж до відкликання» [21, 7].

Одночасно розпочали збір підписів під текстом маніфесту. На велелюдних зібраннях мешканці краю схвалювали рішення з'їзду. Ось як відбулося підписання маніфесту в с. Кам'яниця Ужгородського округу. 28 листопада 1944 р. тут відбулися загальні збори селян, які заслухали маніфест і постанову про наділення селян, робітників і службовців землею і лісом. Делегат з'їзду М. Угрин усе це вельми пафосно й прикрашено описав у газеті «Закарпатська правда»: «Селяни села Кам'яниці просять уряд Радянської України не залишити нас напризволяще, прийняти Закарпатську Україну до складу Радянської України, щоб ми і нащадки наші могли жити вільно, заможнo і щасливо» [2, 249].

Нерідко комуністи спекулювали на цій темі, наприклад, прив'язали питання про возз'єднання з вирішенням земельного питання. Мовляв, не підпишете маніфест, на землю не сподівайтесь. А проведення земельної реформи на Закарпатті, де більшість склали селяни, які страждали від безземелля і малоземелля, мало ключове значення. Однак через кілька років аграрна реформа на Закарпатті була здійснена у більшовицькому варіанті – у вигляді суцільної колективізації.

Протягом кількох місяців маніфест підписало близько 250 тис. осіб, тобто майже все доросле населення краю. Хоча рух за возз'єднання був інспірований Москвою, проте отримав масову підтримку. Це засвідчив чехословацький міністр Ф. Немец, який аж ніяк не був прихильником возз'єднаної акції. У телеграмі від 29 грудня 1944 р. він повідомив президента і уряд Чехословаччини: «Рух на Підкарпатській Україні за відрив від республіки і приєднання до Радянського Союзу у нинішній його фазі потрібно рахувати рухом народним і стихійним» [22, 132]. І ніби підсумовуючи весь історичний шлях, пройдений закарпатцями, він заключив: «Право розв'язання питання про державну приналежність

українського народу дане його історичним розвитком».

На порядку денному постало питання юридичного оформлення положень маніфесту. Отож у Москві 29 червня 1945 р. укладено Договір між СРСР і ЧСР про Закарпатську Україну. Стаття 1 гласила: «Закарпатська Україна... возз'єднується в згоді з бажанням, виявленим населенням Закарпатської України, і на підставі дружньої угоди обох Високих Договірних Сторін, з своєю споконвічною батьківщиною – Україною і включається до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки» [23, 200]. Ця подія з обох сторін була оцінена як історична і справедлива. Укладення договору позитивно сприйняли і керівні кола післявоєнної Угорщини.

Грунтовну оцінку Акту возз'єднання дала газета «Радянська Україна» від 30 червня 1945 р.: «І дарма, що населення це було підрізане від основної маси українського народу високими горами, бар'єрами штучно проведених державних кордонів, дарма, що воно було оточене з усіх боків сильними ворогами – воно стало на шлях мужньої боротьби. І у цій боротьбі знайшло свій порятунок. Воно зберегло себе, як частину українського народу. Воно зберегло свою мову. Воно зберегло свої традиції. Воно зберегло свою волю до повернення в рідну сім'ю. Його підтримувала в цій боротьбі тверда віра в те, що брати на сході пам'ятають про нього, прийдуть до нього на допомогу» [24, 211]. 22 листопада 1945 р. договір ратифікували Національні збори ЧСР, а 27 листопада – Президія Верховної Ради СРСР. 22 січня 1946 р. у складі УРСР була створена Закарпатська область.

Свідок подій, пізніше американський вчений В.Маркус, оцінюючи акт возз'єднання, зазначив: «...в 1945 році ми нарешті об'єдналися, увійшли до однієї держави, зміст і форму якої ми не любили, але дочекалися нарешті, того, що всі були під однією стріхою, в одному отчому домі. Ніякі національні орієнтації, що позначилися на нашому народному організмі не спинили природного розвитку саме до української свідомості і до поняття єдиної української політичної спільноти» [25, 109–110]. Втім, констатував один з кращих знавців новітньої історії Закарпаття

А. Пушкеш, «противники історичного акта про возз'єднання ще й сьогодні намагаються знайти які-небудь аргументи або лазівки (здебільшого «юридичного» характеру), які, на їх думку, підтвердили б тезу про «неправомочність» включення Закарпатської України до складу УРСР» [26, 440]. Ці дві цитати засадничого характеру якнайкраще підсумовують ключові аспекти історичного феномену – найвизначнішої події в усій історії Закарпаття.

Список використаних джерел

1. Троян М. В. Того дня зійшло сонце возз'єднання / М. В. Троян. — Ужгород, 1979. — 135 с.
2. Курило В. М. В авангарді боротьби за возз'єднання / В. М. Курило, М. І. Панчук, М. В. Троян. — К. : Видавництво політичної літератури України, 1985. — 295 с.
3. Данилюк Д. Возз'єднання Закарпатської України з українською республікою — закономірний історичний акт / Дмитро Данилюк // Возз'єднання Закарпатської України з Україною (матеріали наукової конференції, присвяченої 60-ти річчю возз'єднання Закарпаття з Україною, Ужгород, 29 червня 2005 р.). — Ужгород, 2006. — С. 8—17.
4. Данилюк Д. Возз'єднання Закарпаття з Українською РСР в оцінці вітчизняної історіографії (1945–2013) / Д. Данилюк, В. Міщанин // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / Міністерство освіти і науки України; Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»; [Редкол.: О. С. Мазурок (голова) та ін.]. — Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2013. — Вип. 2(31). — С. 167—176.
5. Маркус В. Приєднання Закарпатської України до Радянської України 1944–1945 / Пер. з франц. / Василь Маркус — К. : Інтел, 1993. — 111 с.
6. 19 листопада 1944 р. — Резолюція першої конференції КПЗУ про чергові завдання партійних організацій // Шляхом Жовтня. Визволення Радянською Армією Закарпатської України і возз'єднання її з Радянською Україною. Збірник документів. Т. VI. — Ужгород : Карпати, 1965. — С. 62—66.
7. Постанови народного комітету м. Мукачева та Рахівської округової народної ради про організацію виконавчих органів народної влади (23.10.1944–20.11.1944) // ДАЗО. — Ф. Р-14. — Оп. 1. — Спр. 2. — На 5 арк.
8. Федака С. Перший з'їзд народних комітетів Закарпатської України [Електронний ресурс] / Сергій Федака. — Режим доступу: <http://novezakarpattia.com/uk/post/8168/>.
9. Макара М. П. Активізація діяльності комуністичних організацій. Утворення КПЗУ / М. П. Макара // Нариси історії Закарпаття (1918–1945 рр.). — Ужгород, — 1995. — Т. 2. — Розділ IX. — С. 583—592.
10. Макара М. П. Закарпатська Україна: шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 — січень 1946 рр.) / М. П. Макара. — Ужгород : Патент, 1995. — 108 с.
11. 19 листопада 1944 р. — Лист від 1-ї конференції КПЗУ Центральному Комітетові Комуністичної партії Радянського Союзу про прагнення трудящих Закарпаття возз'єднатися з Радянською Україною // Шляхом Жовтня. Т. VI. ... — С. 66—67.
12. Списки і мандати делегатів I з'їзду Народних комітетів у м. Мукачеві (18.11.1944–26.11.1944) // ДАЗО. — Ф. Р-14. — Оп. 1. — Спр. 9. — Арк. 1–3, 7–9, 13–14. — На 528 арк.
13. Маніфест Першого З'їзду Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України із Радянською Україною // Вісник Народної Ради Закарпатської України. — 1944. — 30 листопада.
14. Маніфест I з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною (плакат) (26.11.1944) // ДАЗО. — Ф. Р-14. — Оп. 1. — Спр. 11. — На 4 арк.
15. Проект Маніфесту I з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною (26.11.1944) // ДАЗО. — Ф. Р-14. — Оп. 1. — Спр. 10. — На 8 арк.
16. Маніфест I з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною (плакат) (26.11.1944) // ДАЗО. — Ф. Р-14. — Оп. 1. — Спр. 11. — На 4 арк.
17. Поп І. І. Режисери і статисти. «Возз'єднання» Закарпаття з Радянською Україною в дзеркалі московських документів 1944–1948 рр. / І. І. Поп // Карпатський край. — 1995. — № 1—4. — С. 68—72.
18. Маніфест Першого з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною // Центральний державний архів громадських об'єднань України. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1423. — Арк. 1—5.
19. Manifest Prvního Sjezdu Národních Výborů Zakarpatské Ukrajiny pro spojení se Sovětskou Ukrajinou // Národní archiv České Republiky. — Fond č. 1419. — Archiv Huberta Ripky. — ka. 194. — sign. 1—5—3—1 ar 2. — Osobní složky.
20. Гранчак І. Підготовка і проведення з'їзду Народних комітетів. Маніфест про возз'єднання як історичний документ / І. Гранчак // Нариси історії Закарпаття (1918–1945 рр.). — Ужгород, 1995. — Т. 2. — Розділ IX. — С. 592—599.
21. Тимчасовий конституційний закон Закарпатської України (26.11.1944) // ДАЗО. — Ф. Р-14. — Оп. 1. — Спр. 12. — На 2 арк.
22. Розпорядження чис. 3. Про вивішення Маніфесту I з'їзду делегатів Народних Комітетів Закарпатської України у всіх урядових приміщеннях // Вісник НРЗУ. — 1944. — 30 листопада. — С. 7.
23. 1944 р., грудня 29. — Телеграма уповноваженого чехословацького уряду на визволеній території Чехословацької республіки президенту і уряду Чехословацької республіки // Возз'єднання: Збірник архівних документів і матеріалів. — Ужгород, 2000. — С. 132—134.
24. 1945 р., червня 29. — Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Республікою про Закарпатську Україну // Возз'єднання... — С. 200—201.
25. 1945 р., червня 30. — Із статті газети «Радянська Україна», присвяченої возз'єднанню Закарпатської України із Радянською Україною // Возз'єднання... — С. 210—212.
26. Маркус В. Довга дорога до себе / Василь Маркус // Альманах Українського Народного Союзу. Річник 94-ий. — Парсипані, Нью-Джерсі: Свобода, 2004. — С. 101—110.
27. Пушкеш А. Цивілізація или варварство: Закарпаття 1918–1945 / Андрей Пушкеш; Інститут славянознавства РАН. — М. : Європа, 2006. — 564 с.

VASYL MISCHANYN
Uzhgorod

**THE FIRST CONGRESS OF PEOPLE'S
COMMITTEES OF TRANSCARPATHIAN UKRAINE:
NEW APPROACHES**

The article deals with the deployment of the movement for reunification of Transcarpathia (part of Czechoslovakia) with the USSR in the USSR in autumn of 1944. The Resolution of the 1st conference of the Communist Party of Transcarpathian Ukraine, held on 19 November 1944 with the active assistance of the Red Army political organs, clearly stated: «We are part of the great Ukrainian people». In towns and villages appeared party organizations, and in the first half of November 1944 formed the county and city party committees. The main task of the Communists was the promotion of their representatives on the new authorities – the people's committees. The issue of reunification was assigned to the general representative body of Transcarpathian Ukraine - Congress of People's Committees. Note that the then national aspirations coincided with imperial foreign political aspirations of the USSR. The Communists wanted to make a reunion as soon as possible and without risks. Immediately after the Congress in the region was unfolded awareness campaign and collecting signatures for a «Manifesto».

Key words: Congress, the people's committees, Transcarpathian Ukraine, Soviet Ukraine, Soviet Union, «Manifesto», the Communist Party of Transcarpathian Ukraine.

ВАСИЛИЙ МИЩАНИН
Ужгород

**ПЕРВЫЙ СЪЕЗД
НАРОДНЫХ КОМИТЕТОВ ЗАКАРПАТСКОЙ УКРАИНЫ:
НОВЫЕ ОЦЕНКИ**

В статье речь идет о развертывании движения за воссоединение Закарпатья (составной части Чехословакии) с УССР в составе СССР осенью 1944 г. В резолюции 1-й конференции Коммунистической партии Закарпатской Украины, которая состоялась 19 ноября 1944 г. при активном содействии политорганов Красной армии, четко заявлялось: «Мы являемся частью большого украинского народа». В городах и селах возникли партийные ячейки, а в первой половине ноября 1944 г. сформировались окружные и городские партийные комитеты. Главной задачей коммунистов стало продвижение своих представителей в новые органы власти – народные комитеты. Решение вопроса воссоединения возлагалось на общий представительский орган Закарпатской Украины – съезд народных комитетов. Отметим, что тогдашнее народное стремление совпало с имперскими внешнеполитическими устремлениями СССР. Коммунисты желали осуществить воссоединение в кратчайшие сроки и без возможных рисков. Сразу же после съезда в крае развернулось разъяснительная кампания и сбор подписей под «Манифестом».

Ключевые слова: съезд, народные комитеты, Закарпатская Украина, Советская Украина, СССР, «Манифест», коммунистическая партия Закарпатской Украины.

Стаття надійшла до редколегії 13.11.2016